

Steen voor boeken

De Leuvense rechtsbibliotheek breidt uit

Prof. Dr. R. Verstegen en D. Sacré

Stenen voor boeken

Persberichten over de bouw van een nieuwe vleugel voor de bibliotheek van de Leuvense Faculteit Rechtsgeleerdheid zijn de wereld ingegaan onder het motto van het pc-tijdperk.¹ Onderhuids waren de vragen van de journalisten: een nieuw gebouw in het tijdperk van de virtuele bibliotheek? Stenen voor boeken, is dat niet iets uit de steentijd? Zijn er nu nog wel boeken nodig? De ervaring leert dat er meer dan ooit gepubliceerd worden. Bovendien moet in elke bibliotheek steeds meer ruimte worden vrijgemaakt voor consultatie van internet en databanken. Ook is een groot gedeelte van de informatie die langs deze weg beschikbaar komt additionele informatie, die de oude informatiestromen niet vervangt. Het is overigens al geen klein bos meer dat nodig is om het papiervretende computertijdperk te voeden. De snelle ontwikkelingen in de wereld van de informatica zouden sommigen kunnen doen vergeten dat een oude boutade van rector De Somer toch maar een boutade was. Geconfronteerd met een nijpend ruimtetekort in de magazijnen van de Centrale Bibliotheek te Leuven lanceerde hij zijn beruchte uitspraak: “Boeken van meer dan tien jaar oud? Die mag je toch verbranden”. Professoren uit de humane wetenschappen zagen er de bevestiging in van het taaie onbegrip van de exacte wetenschappen tegenover de eigen noden van het onderzoek in de humane wetenschappen.

Alle rechtsfaculteiten in Vlaanderen doen verwoede pogingen om hun bibliotheken op peil te houden. Met krappe middelen slagen zij daar naar het oordeel van de interuniversitaire visitatiecommissie doorgaans ook in,² ook al beseft niet elke universitaire overheid, hoe mager de enkele miljoenen voor de laboratoria van de humane wetenschappen wel zijn, vergeleken met de hoogoplopende uitgaven voor uitrusting van laboratoria in de exacte wetenschappen en de geneeskunde. Het doet denken aan dat boerenbedrijf waar de vrouw verzuchtte: “mannen discussiëren hier minder lang over de aankoop van een nieuwe tractor, dan over de aanschaf van een nieuwe frietpot”.

¹ Zie bv. “Rechtsbibliotheek breidt uit in het pc-tijdperk”, *Het Laatste Nieuws*, 20 mei 1999.

² *De onderwijsvisitatie rechten, notariaat en kerkelijk recht. Een onderzoek naar de kwaliteit van de opleidingen rechten, notariaat en kerkelijk recht aan de Vlaamse universiteiten*, Brussel, VLIR, 1997, 27.

De vloed aan nieuwe documenten van allerlei slag die kenmerkend is voor de steeds snellere en bredere informatiestromen, heeft in de juridische wereld ook een aantal bijzonder kenmerken. Geen enkel pleidooi voor deregulering is er tot hiertoe in geslaagd om de wet- en regelgevende drift van steeds meer diverse overheden ook maar enigszins in te tomen. In Vlaanderen hebben meerdere uitgevers zich op de juridische markt begeven. Niemand kan ontkennen dat ze van de regels van het commerciële spel (en van prijszetting) iets afweten. De publicatiedwang die tot de nieuwe universitaire ethiek behoort, is daarenboven hun objectieve bondgenoot.³ Ook zijn de juridische faculteiten de uitgevers op passende wijze dankbaar dat deze bij dit alles ook voor sponsoring van de bibliotheken oog hebben.

Slotsom van dit verhaal: de Leuvense rechtsfaculteit die altijd al grote inspanningen deed voor haar bibliotheek,⁴ moet niet vrezen dat de nieuwe vleugel van de faculteitsbibliotheek er binnen enkele jaren verlaten zal bijstaan als een nieuw kloostergebouw uit de jaren vijftig, waarvan de eigenaars de komende ontkerkelijkheid niet konden zien aankomen. Daarom werd op 18 mei 1999, feest van Sint-Ivo patroon van de juristen, dat sinds enkele jaren te Leuven met hernieuwde luister wordt gevierd,⁵ met passend decorum de “eerste steen” onthuld van een ondertussen reeds flink uit de steigers opgeschoten nieuwe vleugel van de bibliotheek. Wie het gebouw komt bezoeken, zal vaststellen dat het op hoge benen de gebruikte beeldspraak recht laat wedervaren.

Stenen spreken

Aan deze eerste steen zijn de hiernavolgende korte beschouwingen gewijd. Vooreerst de tekst, in het Latijn gesteld zoals een venerabele traditie dat vraagt.

LAPIS.SVM.ET.LOQVOR

SISTE.PARVMPER.VIATOR.ALVMNE.DOCTOR

LECTOR.ESTO.ME.LECTO.DOCTIOR

AVDI.CVR.VERBA.HAEC.LEGAS

³ Zie in dit verband de lezenswaardige beschouwingen van de Leuvense hoofdbibliothecaris R. DEKEYSER, “De crisis van de wetenschappelijke tijdschriften”, *Leuvense perspectieven*, in *Onze Alma Mater*, 1999, 151-165, spec. 160-161.

⁴ Het Nederlandse lid van de visitatiecommissie rechten E.A.A. LUIJTEN schreef in een nabeschouwing bij zijn bezoek aan de Vlaamse rechtsfaculteiten: “Inspirerend was vooral de beroemde bibliotheek van de K.U.Leuven, maar ook de bibliotheken van de andere faculteiten waren van uitstekende kwaliteit” (“De rechtenstudie in Vlaanderen”, *W.P.N.R.*, 10 mei 1998, nr. 6316, p. 355).

⁵ Professor Jan Wouters, opvolger van professor E. Suy als titularis van de leerstoel volkenrecht, hield er dit jaar een opgemerkte inaugurale rede over de toekomst van het volkenrecht: “Naar een wereldrechtsorde voor de eenentwintigste eeuw”. De tekst verschijnt eerlang in *Onze Alma Mater*, tijdschrift van de v.z.w. Vlaamse Leergangen Leuven.

*ANTIQUVM.HOC.ET.NOBILE.QVOD.VIDES.COLLEGIVM.FALCONIS
AEQVA.QVADRAGESIMVM.IAM.INCOLVERAT.ANNVM.THEMIS
CVM.ALMA.MATER.LOVANIENSIS
ALAM.AEDIVM.HANC.SEDEMQUE.LIBRORVM
RENOVANDAS.CVRAVIT.AMPLIANDASQUE
QVO.CVPIDOS.LEGVM.COMMODIVS.EXCIPERET.IVVENES
VIROSQUE.DOCTOS.AD.IVRIS.NODOS.LEGVMQUE.AENIGMATA.SOLVEND
A
ET.AD.ILLVSTRANDAM.CRIMINVM.SCIENTIAM.MAGIS.INCITARET
ATQVE.ITA.COMMVNI.CIVIVM.BONO.AMPLIVS.SERVIRET
QVAS.AEDES.SOLLEMNI.RITV.DEDICAVIT
LVCAS.VANDEN.BRANDE.PRINCEPS.ADMINISTRORVM.FLANDRICORVM
ANDREA.OOSTERLINCK.RECTORE
VICTORE.GOEDSEELS.REBVS.VNIVERSITATIS.GERVNDIS.PRAEFECTO
IACOBO.HERBOTS.FACVLTATIS.DECANO
XVIII.MAI.MDCCCCLXXXVIII
QVI.ERAT.S.IVONIS.SACER*

EGO.DIXI.TV.VALEBIS

Voor wie - zijn er nog veel anderen? - de *lingua franca* van de vroegere rechtscultuur niet meer zo best beheerst, een Nederlandse versie.

“EEN STEEN BEN IK EN SPREEK
STA EVEN STIL, WANDELAAR, STUDENT, GELEERDE
LEES EN WEES NA LEZING NOG GELEERDER
HOOR WAAROM GIJ DEZE WOORDEN LEEST.

DIT ALOUDE EN NOBELE COLLEGE “DE VALK” DAT GIJ ZIET
WAS REEDS BIJNA VEERTIG JAAR DOOR DE RECHTVAARDIGE
THEMIS BEWOOND
TOEN DE LEUVENSE ALMA MATER
DEZE VLEUGEL VAN HET GEBOUW EN DEZE BIBLIOTHEEK
LIET VERNIEUWEN EN UITBREIDEN
OM DE NAAR KENNIS VAN HET RECHT HUNKERENDE JEUGD
GERIEFLIJKER TE ONTVANGEN
OM GELEERDEN NOG MEER AAN TE ZETTEN TOT
HET ONTWARREN VAN DE KNOPEN DER RECHTSGELEERDHEID,

HET DOORGRONDEN VAN DE GEHEIMEN VAN DE WETTEN,
ALSOOK TOT HET VERHELDEREN VAN HET INZICHT IN DE MISDAAD
EN OM ALDUS HET GEMEENSCHAPPELIJK GOED DER BURGERS NOG
BETER TE DIENEN.

DIT GEBOUW WERD OP PLECHTIGE WIJZE INGEHULDIGD
DOOR LUCAS VANDEN BRANDE, VLAAMS MINISTER-PRESIDENT
TOEN ANDREAS OOSTERLINCK RECTOR WAS
VICTOR GOEDSEELS ALGEMEEN BEHEERDER
EN JACOBUS HERBOTS DECAAN VAN DE FACULTEIT
OP 18 MEI 1999,
DAG DIE AAN SINT-IVO WAS GEWIJD.

IK HEB GEZEGD, VAARWEL.”

Of het bibliotheekpersoneel dat overal in de bibliotheek de buitenlandse studenten in de hedendaagse *lingua franca* vlot wegwijs maakt, ook voor een aangepaste Engelse versie van deze tekst zal zorgen, staat niet vast. De zorgvuldig gekoesterde en relativerende ironie die er tot de huisstijl behoort en die met genoeg en talent prikt in wat belangrijk lijkt, wettigt enige twijfel. Hoewel, er is ook stijl en traditie in huis. En daar heeft de steen ook iets van. Er is een stukje *European (legal) culture* in verborgen.

Voor de gedenksteen van de Leuvense bibliotheek is gekozen voor een wat omslachtige stijl die de *eloquentia* van een lange advocatentraditie kan oproepen. Strenge Romeinen - zo waren ze beslist niet allemaal - zouden wellicht gezegd hebben dat de tekst *verbosus* is, breedsprakiger. Allicht weet alleen Van Dale nog dat “verbeus” ook een goed Nederlands woord is voor woordenrijk, wijdlopig. Zo is de tekst dus, en hij past daarmee in een stijl die de Neolatijnse epigrafie vanaf de renaissance tot heden kenmerkt ⁶. Antieke opschriften bij gebouwen zijn doorgaans zeer kort en zakelijk ⁷. De Neolatijnse traditie heeft een lichtere, iets poëtische toets en neemt haar vrijheid. De idee van een dialoog in de Leuvense steen is ontleend aan antieke grafopschriften waarin de voorbijganger aangesproken wordt: *Resta, viator et lege*, “Houd stil, voorbijganger en lees”.⁸ Dat de stenen spreken is een oude gedachte,⁹ die hier met woordenspel en paradox wordt weergegeven (*lapis/loquor*, steen/ spreek; *audi/legas*, hoor/lees). De beginwoorden zijn

⁶ Wie op de luchthaven in Rome-Fiumicino strandt of oponthoud heeft, kan even stilhouden bij het beeld van Leonardo da Vinci, aan wie de luchthaven zijn naam ontleent. Het voetstuk van het beeld is door de Italiaanse filoloog Ippolito Galante voorzien van een inscriptie in dertig Latijnse verzen, gewijd aan de luchthaven.

⁷ Behalve die in verzen; zie E. COURTNEY, *Musa lapidaria. A Selection of Latin Verse Inscriptions (American Latin Studies, 36)*, Atlanta, GA, 1995.

⁸ *Corpus inscriptionum latinarum*, III 371.

⁹ Cf. J.J.E. HONDIUS, *Saxa loquuntur. Inleiding tot de Griekse Epigraphiek*, Leiden 1930.

tevens geïnspireerd door een modern speels Neolatijs gedicht van de Moravische dichter en componist Jan Novák (1921-1984), getiteld “Meditatio canina”: “*Baubau/Sum canis et loquor./Quid stupes?/Quin tibi dico ...*”.¹⁰

De nieuwbouw is er allereerst voor de studenten: de naar kennis van het recht hunkerende jongeren: *cupidos legum iuvenes*. Hier bood Justinianus inspiratie. Deze Oost-Romeinse keizer (van 527 tot 565) heroverde niet alleen Italië (met Ravenna) en Noord-Afrika, maar zorgde ook voor het behoud van de verworvenheden van het klassieke Romeinse juridische denken. Zonder het codificatiewerk waar hij opdracht toe gaf, zou er wellicht nauwelijks nog van het Romeinse recht gesproken zijn en zou onze West-Europese juridische traditie er totaal anders hebben uitgezien. De constituties van zijn voorgangers liet hij optekenen in de *Codex* (524), waaraan in latere tijd een officiële collectie *Novellen* of nieuwe constituties werd toegevoegd. De nog bruikbare fragmenten uit een rijke oogst van eeuwen juristenwerk werden gebundeld in de *Digesten* (of *Pandecten*; 533). Ten behoeve van de studenten vaardigde hij tevens een leerboek uit, de *Institutiones* of “Beginselen”, waaraan hij toch ook kracht van wet verleende (533). Dit leerboek werd opgedragen aan de rechtenstudenten. De aanhef van de constitutie *Imperatoriam maiestatem*, waarmee de *Institutiones* werden afgekondigd, luidt: “In de naam van onze Heer Jezus Christus, Keizer Caesar Flavius Justinianus, bedwinger van de Alemannen, de Gothen, Franken, Germanen, Anten, Alanen, Vandalen en Afrikanen, de vrome, de gelukkige, de roemrijke, de overwinnaar en triomfator, de altijd doorluchtige, aan de naar kennis van het recht hunkerende jeugd.”¹¹ Sindsdien is menig juridisch leerboek opgedragen “aan de naar kennis van het recht hunkerende jeugd”, *cupidae legum iuventuti*. Daar wordt ook bibliotheekruimte voor gecreëerd, wetend dat voor de enen de hunker verfrissende leergierigheid, voor de anderen vindingrijk minimalisme kan zijn. Justinianus probeert, in de hem eigen pompeuze en zelfvoldane stijl bij alle studenten de leergierigheid en de ambitie te stimuleren: “Neemt derhalve met de hoogst mogelijke inzet en met welgemoede ijver deze Onze rechtsvoorschriften op; toon u daarin zo onderlegd dat de schitterende hoop u toelacht om, na voltooiing van het voorgeschreven curriculum, in staat te zijn Ons Rijk te besturen in de gebieden die u mochten worden toevertrouwd.”¹² Verder brodeert de tekst op een citaat uit Juvenalis, de Romeinse satirische schrijver en dichter (ca. 58-138 n. Chr.). In zijn satiren hekelt Juvenalis ondermeer de zelfgenoegzame patriciër die zich boven anderen verheven waant en meent op grond van zijn afkomst overal recht en voorrang te hebben,

¹⁰ J. NOVÁK, *Ludicra* (Brno, 1965), pp. [8]-[9].

¹¹ Het *Corpus Iuris Civilis*, het geheel van de Justiniaanse codificatie wordt op dit ogenblik in het Nederlands vertaald door vertaalploegen uit Nederland en België; onder eindredactie van J.E. SPRUIT, R. FEENSTRA en K.E.M. BONGENAAR. Tot hertoe verscheen *Corpus Iuris Civilis. Tekst en Vertaling. 1. Instituten* (1993) en 2.-4. *Digesten* (1994-97; drie van de 5 geplande banden), Walburg Pers, Zutphen en Sdu Juridische en Fiscale Uitgeverij, 's-Gravenhage.

¹² Constitutie *Imperatoriam*, 7: “Summa itaque ope et alacri studio has leges nostras accipite et vosmet ipsos sic eruditos ostendite, ut spes vos pulcherrima foveat toto legitimo opere perfecto posse etiam nostram rem publicam in partibus eius vobis credendis gubernare.”

waardoor hij van zichzelf een levend standbeeld maakt. Op de standbeelden haalt hij het alleen nog doordat hun hoofd van marmer is en zijn beeltenis levend: “*illi marmoreum caput est, tua vivit imago*”.¹³ Wie uit zijn ogen kijkt, aldus Juvenalis, ziet evenwel dat de frontsoldaat die aan de Eufraat strijdt en de Bataven bedwingt, uit de laagste rangen van de plebs voortkomt. Daar ook “vindt men de welbespraakte burger die gewoonlijk de zaak van de edele ongeletterde verdedigt. Uit de plebs zal hij in toga opstaan, de man die de knopen van het recht ontwart en de raadsels van de wetten oplost”.¹⁴ Toch ook een retorische kneep, dit opvoeren van de dienende jurist uit het volk, eerder dan volle historische werkelijkheid? Men kan zich voorstellen hoe Juvenalis nu zou hebben gefulmineerd tegen ivoren torens in de juridische wereld. Met alle lof voor de jurist van eenvoudige komaf ziet hij het recht overigens toch maar als een spel vol knopen en raadsels. Te weten dat de gedenksteen in de bibliotheek op Juvenalis is geïnspireerd, ontnemt hem niet zijn retoriek, wel iets van zijn *pompa*. Verder was de toevoeging van de *crimimum scientia*, de “criminologische wetenschap” een dreigende stijlbreuk in de tekst, tol voor intern facultair evenwicht. Laat de criminologen echter pogen het inzicht in de misdaad te verhelderen en ze passen zich ook harmonisch in in een eeuwenoude zoektocht naar begrijpen.

De tekst eindigt met een obligate vermelding van *perillustres*. Iedereen weet dat deze *illustres* zelden ook diegenen zijn die de grootste verdienste hebben bij de realisatie van het werk. Waarmee niet gezegd is dat sommigen er niet ook hun eigen verdienste bij kunnen hebben. Voor wie, misschien door de toets van ijdelheid die “eerste stenen” nu eenmaal kenmerkt, zou worden verhinderd om de speelse zelfspot die in de Leuvense steen verwerkt is te proeven, tot slot een ander voorbeeld. De gedragen ernst van de steen die in 1946 voor het tribunaal van Nürnberg werd aangebracht,¹⁵ kan een heel andere gevoeligheid raken.

*Ut aeternum hominum foedus
vindicatum sanctumque staret
hic
novatum est ius semper idem et unum
hic
perditi homines
cruento scelere in Dei imaginem impii
poena mulctati
anno MCMXLVI*

¹³ JUVENALIS, *Satiren*, 8.55.

¹⁴ JUVENALIS, *Satiren*, 8.47-50:

“Tamen ima plebe Quiritem
facundum invenies; solet hic defendere causas
nobilis indocti; veniet de plebe togata
qui iuris nodos et legum aenigmata solvat.”

¹⁵ ROMANO AMERIO, *Scritti latini editi et inediti* (...), Locarno 1978, p. 39.

Deus conterat bella

“Opdat het eeuwig verbond onder de mensen
ongeschonden gehandhaafd zou blijven
hier
werd het altijd een en hetzelfde recht opnieuw bevestigd
hier
werden verworden mensen
door bloedige schanddaden respectloos tegenover Gods evenbeeld
met straffen beboet
in het jaar 1946
God sla de oorlogen neer.”

Er zullen zo te zien nog vele stenen nodig zijn.